

Vašků, Vladimír

Cisterciácký ženský klášter u Tišnova

In: Vašků, Vladimír. *Panovnické confirmace pro moravské kláštery v 18. století : novověké úřední revize středověkých a raně novověkých listin.* Vyd. 1. V Brně: Univerzita J.E. Purkyně, 1981, pp. 57-67

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/121678>

Access Date: 18. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

CISTERCIÁCKÝ ŽENSKÝ KLÁŠTER U TIŠNOVA¹

Někdy po 15. březnu 1732 předložil tišnovský klášter u dvora Karla VI. svou konfirmační supliku. Její text je dnes neznámý, dochovala se však aspoň příloha — ověřený opis listin, o jejichž potvrzení klášter žádal, a to ve formě sešitu opatřeného vidimační formulí registrátora moravských zemských desk s datem 15. března 1732. Sešit obsahuje texty celkem 25 listin:

1. 1234 října 31. Znojmo = CDB III č. 88. Markrabě Přemysl daruje pozemek na stavbu kláštera a uděluje klášteru vyjmenované statky a práva (= zakládací listina kláštera).

2. 1235 června 6. Brno = CDB III č. 113. Markrabě Přemysl daruje klášteru ves Lomnici s týmiž právy, které náležejí klášteru na ostatních jeho statcích. (Text obsahuje souhlas krále Václava I. a společnou žádost krále a markraběte k olomouckému biskupovi Robertovi o potvrzení klášterních práv církevní autoritou.)

3. 1238 dubna 4. Praha = CDB III č. 180. Václav I. potvrzuje klášteru všechny jeho statky a důchody, uváděje jména klášterních vsí.

4. 1239 května 1. Praha = CDB III č. 208. Václav I. potvrzuje klášteru všechny jeho statky a důchody, uváděje jména klášterních vsí, a vzdává se svého práva na statky v Uhrách, zakoupené jeho (královou) matkou královnou Konstancí. *Falzum!*²

5. 1240 dubna 27. Brno = CDB III. č. 227. Václav I. daruje klášteru újezd Krnov.

6. 1240 prosince 7. Brno = CDB III č. 260. Václav I. bere klášter do zvláštní ochrany, potvrzuje jeho statky a daruje mu patronátní právo kostela sv. Petra v Brně a kostelů v Moravských Budějovicích a Velké Bíteši.

7. 1240 prosince 7. Tišnov = CDB č. 259. Václav I. daruje klášteru patronátní právo kostela sv. Petra v Brně a kostelů v Moravských Budějovicích a Vel. Bíteši.

8. 1249 prosince 13. Brno = CDB IV č. 175. Václav I. daruje klášteru dvě vyjmenované vesnice v království uherském.³

9. 1255 — —. Brno = CDB V č. 64. Přemysl II. žádá papeže Alexandra IV., aby na základě inserované listiny olomouckého biskupa Roberta 1239 [před říjnem 16.] Brno (= CDB III č. 215)⁴ potvrdil klášteru právo na desátky a dal mu konzervátory. *Falzum!*⁵

10. 1255 ledna 2. Brno⁶ = CDB V č. 38. Přemysl II. confirmuje insertně (ale zdeformovaně) listinu markraběte Přemysla z 31. října 1234 (= č. 1). *Falzum!*⁷

11. 1258 října 17. Brno = CDB V č. 166. Přemysl II. potvrzuje rozsudek vynesený ve prospěch kláštera ve sporu mezi klášterem a správcem svatopetrského kostela v Brně o patronátní právo tohoto kostela a žádá olomouckého biskupa Bruna, aby klášteru patronátní právo potvrdil.⁸

12. 1258 října 17. Brno = CDB V č. 165. Přemysl II. vyslovuje souhlas s rozsud-

kem vynesným ve prospěch kláštera ve sporu mezi klášteřem a správcem svatope-
trského kostela v Brně o patronátní právo tohoto kostela.⁹

13. 1264 [listopadu 11. nebo po listopadu 11. Olomouc] = CDB V č. 424. Přemysl II.
urovnává spor mezi klášteřem a rytířem Drahoslavem o ves Lukov.

14. 1283 listopadu 6. Brno = RBM II č. 1301. Václav II. rozhoduje spor mezi klá-
šteřem a Vojtou ze Všeňovic o dvůr ve Všeňovicích. *Falzum*.¹⁰

15. 1297 července 22. Pirna = RBM II č. 1761. Václav II. upouští ve prospěch klá-
šteřa od sporu, který vedl proti klášteři o patronátní právo svatopetrského kostela
v Brně, a žádá olomouckého biskupa Děťficha o potvrzení svého pořízení.

16. 1298 srpna 13. Modřice = RBM II č. 1813. Olomoucký biskup Děťfich konfir-
muje insertně listinu Václava II. z 22. července 1297 (= č. 15).

17. 1315 března 12. Třebíč = RBM III č. 250. Jan Lucemburský potvrzuje insert-
ně listinu 1294 listopadu 27. Olomouc (= RBM II č. 1670), již Václav II. vyjímá
klášter, jeho statky a jeho poddané z pravomoci moravských úředníků.¹¹

18. 1362 prosince 25. (nebo 1363 března 25.) Královo Pole (Nová Ves) = RBM VII
č. 1298 (= CDM XV č. 88 = AZK č. 805).¹² Markrabě Jan Jindřich vyjímá klášter,
jeho statky a jeho poddané z pravomoci markraběcích úředníků.

19. 1437 února 20. Brno = AZK č. 1305. Markrabě Albrecht potvrzuje všeobecné
privilegia udělená klášteři svými předchůdci, zejména (zmínkově) králem Janem
(= zřejmě č. 17) a markrabětem Janem (= zřejmě č. 18).

20. 1459 srpna 6. Brno = AZK č. 1451. Jiří z Poděbrad potvrzuje všeobecné pri-
vilegia udělená klášteři svými předchůdci a zmiňuje se jmenovitě o některých
statcích a právech obsažených v potvrzených listinách.

21. 1472 června 19. Praha = StAB, fond E 10, sign. Y I 6. Vladislav Jagellonský
stanoví, že klášterní statky nemají být napříště od něho ani od jeho nástupců nikomu
připisovány, zastavovány, pronajímány ani jinak zcizovány.

22. 1479 září 9. Brno = StAB, fond E 10, sign. A 7. Matyáš Korvín potvrzuje
všeobecně listiny udělené klášteři svými předchůdci.

23. 1491 listopadu 14. Budín = StAB, fond E 10, sign. A 9. Vladislav Jagellonský
potvrzuje koupi vyjmenovaných statků, uskutečněnou tišnovskou abatyší, a vzdává
se královských práv k těmto statkům.

24. 1523 ledna 2. Praha = StAB, fond E 10, sign. Y I 7. Královna Marie bere klá-
šter se souhlasem svého manžela krále Ludvíka do své zvláštní ochrany, vyjímajíc jej
z dřívější ochrany jiných osob, a stanoví, že za královniny nepřítomnosti v zemi
si může klášter zvolit vlastního ochránce.

25. 1554 května 21. Vídeň = StAB, fond E 10, sign. A 12. Ferdinand I. potvrzuje
registově 23 listin svých předchůdců (tj. všechny listiny uvedené v předchozí části
tohoto seznamu s výjimkou listiny protikrále Matyáše Korvína).¹³

Dvě z předložených listin, totiž č. 23 a 25, jsou jazykově české, a proto byly do
sešitu s ověřeným opisem volně vloženy dva dvojlisty, na nichž je napsán německy
jejich obsah (nikoliv doslovný překlad).

O dalším průběhu konfirmačního řízení lze v důsledku mezerovitosti
pramenů zjistit pouze to, že moravský tribunál podal ke dvoru své do-
brozdání, datované 18. prosince 1735, avšak jeho obsah dnes již není
znám.¹⁴ Nevíme ani, z jakých příčin došlo v dalším jednání k průtahům,
které způsobily, že konfirmační listina Karla VI. nebyla klášteři vydána.¹⁵

Potvrzení svých privilegií obdržel klášter teprve od Marie Terezie, jejíž
hromadná konfirmace s inserty všech 25 výše uvedených listin je datová-
na ve Vídni 25. července 1750 (orig. ve StAB, fond E 10, sign. A 16).¹⁶
Klášter ji ovšem dostal do rukou až poté, když za ni 26. listopadu 1750

zaplatil taxu 350 zlatých,¹⁷ což byla ve srovnání s částkami, které musily zaplatit za konfirmace jiné kláštery, suma poměrně nízká.¹⁸

Když vyšlo na počátku vlády Josefa II. nové nařízení o konfirmacích, přiložila tišnovská abatýše ke své suplice, podané u dvora mezi 10. listopadem a 10. prosincem 1781,¹⁹ opis konfirmační listiny tereziánské, ověřený expeditorem Česko-rakouské dvorské kanceláře.²⁰

Na základě rozhodnutí (formálně panovníkova) z 10. prosince 1781 odeslala Česko-rakouská dvorská kancelář ve Vídni abatýšinu žádost (spolu s přílohou) moravskému zemskému guberniu do Brna s příkazem, aby si gubernium vyžádalo dobrozdání jednak od brněnského biskupa, jednak od moravského komorního prokurátora a aby pak podalo ke dvoru své vlastní dobrozdání. Spis byl guberniu doručen, jak ukazuje presentatum, 20. prosince, a již následujícího dne byli biskup a prokuratura guberniem vyzváni k posouzení tišnovských privilegií (inzerovaných v tereziánské konfirmaci). První odpověděl brněnský biskup Matyáš František hrabě Chorinský. Ve svém stručném jednostránkovém vyjádření, datovaném 22. ledna 1782, se omezil na upozornění, že v listinách je také obsaženo právo kláštera presentovat ke kostelu sv. Petra v Brně probošta (tedy, jinak řečeno, patronátní právo svatopetrského kostela), že však toto právo zaniklo při zřízení brněnského biskupství v r. 1777, neboť Marie Terezie udělila tehdy klášteru náhradou pouze oprávnění presentovat ke svatopetrskému kostelu dva kurátní kanovníky.²¹ Biskup sice listiny, v nichž je o patronátním právu kostela řeč, jmenovitě nevypočítává, avšak z našeho výše uvedeného seznamu je patrné, že měl na mysli listiny č. 11, 12, 15, 16 a zčásti i listiny č. 6 a 7.²²

Vyjádření, které došlo guberniu 7. února 1782 od komorní prokuratury, vypracoval fiskální adjunkt Rosenzweig v rozsahu dvanácti hustě popsaných stran. Ze všech 25 listin obstály zde pouze čtyři, a to listiny č. 5, 8, 13 a 14. Jen u těchto listin uzavřel totiž Rosenzweig svůj rozbor konstatováním, že k jejich obsahu nemá z hlediska fiskálních zájmů žádných připomínek. Že sítém jeho kritiky prošlo bez úhony také zcela jasné falzum (tj. listina č. 14), nás vcelku nepřekvapuje; je to jen doklad toho, co již víme, že se totiž úřady 18. století neřídily zřeteli diplomatickými.

Pokud jde o listiny týkající se patronátního práva kostela sv. Petra v Brně (č. 6, 7, 11, 12, 15, 16), připojil se Rosenzweig k vyjádření biskupa Chorinského, které mu bylo předtím dáno k dispozici²³ a na něž se (výslovně u listiny č. 6) odvolává. A konstatoval-li, že za daných okolností toto privilegium (na patronátní právo) pozbylo platnosti, pak jistě považoval za samozřejmé, že nové potvrzení těchto listin nepřichází v úvahu.²⁴

Hlavní ostří Rosenzweigovy kritiky směřovalo však proti následujícím listinám:

O zakládací listině markraběte Přemysla (č. 1) Rosenzweig konstatuje, že obsahuje některé výsady, které nejsou v souladu s nynějším (tj. osmdesátých let 18. století) zemským zřízením a že tedy klášter dnes již nemůže

ani nesmí užívat svobod, jichž požíval v dřívějších dobách. Na doklad svého tvrzení cituje z listiny tuto pasáž: „*Decrevimus etiam prefati monasterii omnes possessiones iam habitas et habendas, in Moravia constitutas, ab omni genere tributorum, vectigalium, collectarum aliarumque omnium exactio[n]um esse absolutas, adicientes, ut nullus pro castrorum edificatione vel reedificatione sive pro aliqua ingruenti expeditione homines monasterii audeat inquietare. Ius etiam, quod datur pro capite sive pro fure vel pro swod principi vel eius inbeneficiatis, monasterio predicto concessimus perpetuo obtinendum; hoc statuentes de fure, si in maleficio fuerit deprehensus manens in prediis monasterii, sive capiatur et coram iudicio convinctatur, quatenus eius bona monasterio remaneant, ipse vero, secundum quod placuerit principi, puniatur. Si vero homines monasterii in aliquo coram iudicio culpabiles inveniuntur, nec nobis nec iudicibus nostris vel curialibus seu inbeneficiatis aliquid inde proveniat utilitatis, sed aput monasterium culpe perseveret satisfactio, nisi in quo tenetur satisfacere adversario.*“ Za závadnou považuje Rosenzweig i větu „*Ceterum autem, ut omnia breviter comprehendamus, omne ius, quod spectat ad usus principum, eidem monasterio remittimus, ut plena et perfecta gaudeat libertate nec ullus ei novas condiciones audeat inponere vel eius iura mutare*“. Rozbor listiny pak uzavírá vyslovením pochybnosti, „zda náš nejmilostivější zeměpán bude chtít tuto zakládací listinu potvrdit s ponecháním těchto formulací.“

Listinu č. 2 nedoporučuje ke confirmaci jednak proto, že potvrzuje výsady obsažené v listině č. 1, jednak proto, že obsahuje povážlivou prý a pro panovníka ponižující formulaci, v níž král a markrabě žádají olomouckého biskupa o potvrzení zeměpanského pořízení: „*Nos autem cum inclito fratre nostro, marchione Moravie, rogavimus venerabilem patrem nostrum Rūbertum nomine, Olomucensem episcopum, quatenus ea, que nostra liberalitate claustro in Tusnowiz liberaliter contulimus et confirmavimus, sua auctoritate confirmaret et omnes violatores huius donationis excommunicaret et eos, secundum quod iustum est, a sacramentis ecclesie arceret, nisi ad satisfactionem et debitam penitentiam redirent.*“

V listině č. 3 se sice podle Rosenzweigova názoru nenacházejí závadné formulace, avšak protože v ní jde o potvrzení obsahu předešlých dvou listin, může prý být stěží znovu confirmována. Totéž platí i o listině č. 4, jejíž znění se, jak fiskální adjunkt správně konstatuje, až na jednu větu doslova shoduje se zněním listiny č. 3.²⁵

Z listiny č. 9 cituje Rosenzweig dvě závadné části. Jde jednak o pasáž „*omnes autem, qui hanc nostram confirmationem seu ipsas ecclesias aut earum dotes vel ministros ausu temerario invaserint, excommunicamus et dampnamus, ipsos tradentes sathane in interitum, nisi redierint ad penitentiam et debitam satisfactionem*“,²⁶ která je podle jeho mínění sama o sobě argumentem proti potvrzení listiny, jednak o pasáž „*dando monasterio conservatores, qui tam in ecclesiis, quam in decimis, quam in aliis bonis*

idem monasterium auctoritate apostolica valeant defensare“, která je prý v rozporu se zeměpanskou svrchovaností.

Listina č. 10 neobstála před Rosenzweigem nikoliv snad proto, že je hrubým padělkem (to zjistilo až moderní diplomatické bádání), nýbrž proto, že se v ní potvrzuje (v plném znění) listina č. 1, kterou, jak víme, Rosenzweig k nové konfirmaci nedoporučil.

V listině č. 17 označil fiskální adjunkt za závadnou následující část dispozice: „*monasterium ipsum et universas possessiones ac homines eius quoslibet eximimus et exemptos eos esse volumos amodo a camerario et landrichteris seu villicis et aliis officialibus Moravie, qui pro tempore fuerint, ita ut cum ipso monasterio et hominibus ac possessionibus suis ulterius penitus nihil agant et ad imponendum iam dicti monasterii hominibus servitia et exactiones qualescunque nullam habeant potestatem, nec aliquam iurisdictionem ex officio suo de ipsis sibi audeant aliquatenus deinceps usurpari . . . ne quis baronum et nobilium terrarum nostrarum Bohemie et Moravie decetero procedendo ad aliquas expeditiones et alia quevis servitia nostra ullo unquam tempore in bonis eiusdem monasterii de Tusnowicz presumat aliquatenus hospitari*“.²⁷ Poznamenal, že v současné době podléhají všechny kláštery zemským úřadům, z jejichž pravomoci nejsou nikterak osvobozeny. Nelze tudíž považovat tuto listinu za nic jiného než za dávno zaniklé nadání, uzavřel svůj soud o listině fiskální adjunkt Rosenzweig.

Z obdobných důvodů nedoporučil potvrdit listinu č. 18, která je rovněž v rozporu s dnešním zemským zřízením.

Listiny č. 19, 20, 22 a 25 rovněž nepřicházejí prý v úvahu ke konfirmaci, neboť jsou v nich prý shrnuta a potvrzena starší „závadná“ privilegia, proti nimž vznesl Rosenzweig své námitky již výše.

Konfirmovat listinu č. 21 nepokládá Rosenzweig za možné pro pasáž „*ut deiceps omnia et singula bona et quecunque possessiones eiusdem monasterii et conventus in quibuscunque locis, censibus, redditibus, utilitatibus, oppidis, villis, et generaliter ubicunque consistant, per nos seu successores nostros, Bohemie reges aut marchiones Moravie, non debeant unquam cuipiam inscribi, pignorari seu quomodolibet ad longum seu breve cuique locari aut quovis modo a prefato monasterio alienari*“, neboť jejím potvrzením by si prý panovník vázal ruce.

Stejně tak by bylo názoru fiskálního adjunkta na újmu panovnické moci a v rozporu se zemským zřízením schválení exempce v listině č. 23 ve znění „*a to bez naše, budúcich našich, králuov českých, markrabie moravských, a těch, kteří opravu na jmenovaném klášteře námi danú mají aneb potomně budaucími králi a markrabielemi měli by, i všech jiných lidí všeliké překážky nyní i v časech budaucích, chtěce tomu, aby svrchupsaná zbožie a lidé z té opravy vyňati byli a žádni jiní, kromě abatyše a konventu často psaného klášteera, nynější i budauci těm lidem aby v ničemž rozkazovati neměli, ani s nimi co činiti*“.

Proti konfirmaci listiny č. 24 uvádí Rosenzweig jednak tytéž důvody jako u listin č. 19, 20, 22 a 25, jednak to, že se touto listinou dostalo klášteru oprávnění volit si v případě panovníkovy nepřítomnosti v zemi vlastního protektora, což je prý v přímém rozporu se soudobým zemským zřízením, neboť — dodává Rosenzweig — ochrana klášterů přísluší jedině panovníkovi.

Přihlížejíc k vyjádřením biskupa i fiskálního adjunkta, vypracovalo gubernium 8. února 1782 své vlastní dobrozdání, adresované formálně panovníkovi, určené ovšem do rukou Česko-rakouské dvorské kanceláře.²⁸ Vyslovuje v něm souhlas s biskupovou připomínkou, že právo kláštera presentovat svatopetrského probošta již zaniklo, ale výslovnému nedoporučení příslušných listin ke konfirmaci se gubernium, obdobně jako předtím brněnský biskup, vyhnulo.²⁹ Pokud jde o vyjádření Rosenzweigovo, ztotožnilo se s ním gubernium v názoru, že pasáže, které adjunkt citoval jako závadné, narušují výsostnou moc panovníka. Kdežto však Rosenzweigovi byly závadné pasáže — podobně jako v případě kláštera velehradského — argumentem proti potvrzení příslušných listin, navrholo gubernium jiné řešení: kdyby se prý závadné pasáže z listin vypustily, bylo by přece jen možno listiny tišnovského kláštera znovu konfirmovat; po vynechání závadných částí z listin základních by podle mínění gubernia nic nebránilo tomu, aby byly znovu konfirmovány i ty listiny (např., jak gubernium uvádí, č. 19, 20 a 22), v nichž jsou listiny základní [všeobecně] potvrzeny.

Jistě by nás zajímalo, jaké stanovisko k tomuto návrhu zaujala dvorská místa ve Vídni. Avšak takového stanoviska nebylo již zapotřebí, neboť k vydání konfirmační listiny již nedošlo. Jak se dovídáme z dochovaného konceptu pozdější guberniální zprávy panovníkovi z 15. dubna 1782, nebylo guberniální dobrozdání, datované — jak víme — 8. února, odesláno do Vídně ihned, nýbrž zůstalo uloženo u gubernia do té doby, než klášter zaplatí taxu ve výši 47 zlatých a 23 krejcarů. Z písemností pocházejících z guberniální registratury nelze zjistit, proč klášter se zaplacením taxy za dobrozdání otálel, a nevíme tedy, zda snad abatýše nevyjednávala o snížení taxy nebo zda snad již věděla nebo tušila, jaký osud se klášteru chystá. Ať tomu však již bylo jakkoli, je skutečností, že guberniální dobrozdání nebylo pro nezaplacení taxy expedováno ještě ani 19. března 1782, tedy v den, kdy byl klášter z rozhodnutí panovníka zrušen. Tím se eventuální vydání konfirmace stalo ovšem zcela bezpředmětným.³⁰

POZNÁMKY KE III. KAPITOLE

- ¹ Prameny ke konfirmačnímu řízení za Karla VI. a za Marie Terezie jsou skrovné — pouhé čtyři písemnosti České dvorské kanceláře v konvolutu „Ženský cisterciácký klášter (Porta coeli) v Tišnově 1616, 1628, 1750“, uloženém v SÚAr (fond ČDK, sign. IV B 101, kartón 397). Konvolut guberniálních písemností označený signaturou T 156 a uložený ve StAB (fond B 1) neobsahuje tentokrát žádné písemnosti vzešlé z karolínského a tereziánského fáze řízení, je však hlavním a vyčerpávajícím pramenem informací pro období Josefa II. Originály listin jsou v archivu kláštera tišnovského (StAB, fond E 10), kde se mezi spisovým materiálem naleznou i drobnější doplňky ke konfirmačnímu řízení (hlavně v konvolutu označeném signaturou B 19).
- ² Že jde o falzum, které vzniklo krátce po roce 1249, tj. až po vzniku listiny č. 8 tohoto seznamu, dokázala S. Dušková, *Listiny na trnavské statky*, s. 261 a násl. Zjištění S. Duškové se snažil vyvrátit Z. Kristen v záhlavní poznámce u otisku listiny v CDB III č. 208 (= naše č. 4).
- ³ S. Dušková, *Listiny na trnavské statky*, s. 263 a násl., zjistila na základě stylistického rozboru, že listina je bezpečně pravá. O vztahu mezi touto listinou a listinou č. 4 srov. výše v poznámce 2.
- ⁴ Tato inserovaná listina biskupa Roberta se nedochovala v originále; její znění známe právě jen z listiny Přemysla II. Podle zjištění J. Šebánka je Robertova listina ve své dnešní podobě falešná, má však pravý základ. Srov. J. Šebánek — S. Dušková, *Kritický komentář* (dále cituji: KK), s. 187 a násl.; dále srov. J. Šebánek, *Listiny přímětické*, zejm. s. 90, a J. Šebánek - S. Dušková, *Das Urkundenwesen König Ottokars II. von Böhmen, Erster Teil*, s. 408 a pozn. 552. Z. Kristen v CDB III č. 215 však — ačkoli názor Šebánkův uvádí — považuje Robertovu listinu za pravou.
- ⁵ Že jde o falzum, ukázal přesvědčivě v záhlavní poznámce v CDB V (a již předtím v KK č. 225) J. Šebánek, který položil vznik listiny do konce 13. nebo do počátku 14. století a zjistil souvislost této listiny s falzem jiné listiny Přemysla II., která je v našem seznamu uvedena pod č. 10. Z. Kristen v záhlavní poznámce u otisku listiny Robertovy však přesto považuje Přemyslovu listinu (naše č. 9) za pravou, třebaže připouští, že není prosta všech pochybností.
- ⁶ Znění datovací formule, reprodukováne z domnělého originálu Bočkem v CDM III č. 274 jako „M.CC.LV.III. non. ianuarii“ připouští dvojí interpretaci: buď 1255 ledna 2., nebo 1259 ledna 5. Boček sám zařadil listinu k roku 1259; přehlédl totiž, že v domnělém originále je u číslovky „III“ nadepsána koncovka „to“ (= quarto), což připouští jako jediné správnou interpretaci 1255 ledna 2. Vydavatel druhého dílu RBM J. Emler si zřejmě neuvědomil, že jde o jednu a tutéž listinu, a publikoval ji dvakrát — po každé pod jiným datem: jednou v RBM II č. 47 (podle opisu v Českém muzeu) k roku 1255, po druhé v RBM II č. 209 (podle otisku Bočkova) k roku 1259. V opise inserovaném v konfirmaci tereziánské je

- datum pochopeno druhým ze dvou možných způsobů, neboť je upraveno takto: „MCCLIX. non januarii“.
- ⁷ Za falzum označil listinu již J. Emler v *RBM*, a to u obou otisků (viz výše pozn. 6). Podrobně se listinou zabýval J. Šebánek v *KK* č. 274 a položil její vznik do těsné blízkosti let 1297—1298; resumé rozboru viz i v záhlavní poznámce u tisku v *CDB V. Srov. též pozn. 5.*
- ⁸ Originál této listiny je ve *StAB* uložen — na rozdíl od ostatních listin tišnovského kláštera — nikoliv ve fondu E 10 (= Cisterciácky Tišnov), nýbrž ve fondu G 4 (= Sběrka listin Františkova muzea).
- ⁹ „Ze byly současně v téže věci vydány dvě listiny Přemyslovy, nemůže být v tomto případně nápadné, neboť jedna velmi vhodně a věcní odjinud doložitelnými doplňuje druhou,“ konstatoval J. Šebánek v *KK*, s. 234 (u č. 270). V *CDB V* jsou tyto dvě listiny otištěny v opačném pořadí, než jak jsou zařazeny v opise z r. 1732 a v tereziánské konfirmaci. O důvodech, proč listina *CDB V* č. 166 (= naše č. 11) navazuje logicky na *CDB V* č. 165 (= naše č. 12) a nikoliv naopak, se zmiňuje záhlavní poznámka u *CDB V* č. 165.
- ¹⁰ Jisté pochybnosti vyslovil o této listině již J. Emler, *Die Kanzlei*, s. 47, jednoznačně ji však za falzum označil až J. Šebánek v *AZK* č. 287. Na soud Šebánkův se pak odvolal J. Šusta, *České dějiny II/1*, s. 336, pozn. 1. Šebánkův závěr potvrdili a dalším důkazem svědčícím o falešnosti listiny doplnili M. Pojsl — I. Řeholka — L. Sulitková, *Panovnická kancelář posledních Přemyslovců Václava II. a Václava III.*, s. 314.
- ¹¹ Listina Václava II. se nedochovala v originále; její znění je známo právě jen z insertu v listině krále Jana.
- ¹² Viz poznámku 11 ke kapitole I.
- ¹³ Regestované listiny jsou v konfirmaci slovně číslovány. Protože však nebyla do konfirmace pojata listina Matyáše Korvína (naše č. 22), o níž není v konfirmaci ani zmínka a která možná nebyla klášterem v r. 1554 ani předložena, odpovídá číslo 22 a 23 Ferdinandových regestů číslům 23 a 24 našeho seznamu. Denní data regestovaných listin jsou v Ferdinandově konfirmaci uvedena z valné části chyběně. Je tomu tak v těch případech, kdy bylo římské datování převedeno na průběžné počítání dní v měsíci. V jednom případě (u č. 16) je za vydavatele celé konfirmující listiny mylně označen vydavatel listiny inserované a stejná záměna listiny konfirmující za inserovanou je zde i u datovacích formulí.
- ¹⁴ O existenci tohoto dobrozdání víme pouze z pozdější povšechné zmínky obsažené v tribunální zprávě pro moravskou reprezentaci a komoru z 23. dubna 1750 a opakované pak ve zprávě reprezentace a komory pro Marii Terezií z 22. května téhož roku (obě písemnosti viz *StAB*, fond B 1, v konvolutu sign. Ad P 26). Když totiž počátkem roku 1750 vyjádřila panovnice reprezentaci a komoře svou nelibost nad tím, že některé moravské duchovní ústavy, mezi nimi i klášter tišnovský, nepodaly u dvora žádosti o konfirmace (resp. že některé žádosti podány možná sice byly, avšak pak byly ode dvora postoupeny moravským úřadům, kde nyní vážnou), odpověděla reprezentace (na základě šetření provedeného v tribunální registratuře), že pokud jde o klášter tišnovský, tribunál své dobrozdání již ke dvoru podal, a to s datem 18. prosince 1735.
- ¹⁵ Že k vydání karolínské konfirmace nedošlo, vyplývá již z toho, co bylo řečeno v poznámce 14, a dále pak z toho, že v tereziánské konfirmaci z roku 1750 jsou starší listiny inserovány přímo, a nikoliv prostřednictvím konfirmační listiny karolínské, jak by tomu bylo (podle zvyklostí doby tereziánské) v případě, že by konfirmace Karla VI. existovala.
- ¹⁶ Kromě toho existuje kancelářský opis konfirmační listiny ve fondu *ČDK* (kartón 397, citovaný konvolut). — Zda podal klášter Marii Terezií novou žádost, nebo zda byla tereziánská konfirmace vydána na základě žádosti z roku 1732 a starého tribunálního dobrozdání z roku 1735, není zcela jasné. Z formulace v naráci kon-

firmační listiny tereziánské („...daß uns das... Closterstift... gebetten, wir geruheten... die Privilegien... zu bestätigen...“) by bylo možno usuzovat na první možnost (srov. odlišnou formulaci pro klášter rajhradský, z níž jasně vyplývá, že šlo jen o dokončení řízení karolínského — bez nové žádosti!). Avšak pro druhou možnost by mohla svědčit skutečnost, že tišnovský klášter nebyl mezi těmi moravskými duchovními institucemi, které byly v první polovině roku 1750 vyzvány, aby dodatečně předložily u dvora žádosti o konfirmace, neboť tuto výzvu obdržely pouze ty ústavy, jejichž žádosti dosud u dvora nebyly vlastní vinou, a nikoliv ty, u nichž uvázlo konfirmační řízení vinou úřadů (srov. též pozn. 14 v této kapitole). Žádná nová žádost v konfirmačních spisech ani není, ale tento fakt je při torzovitosti dochovaných pramenů zcela irelevantní.

¹⁷ Poznámka o zaplacení taxy je napsána na první straně konceptu tereziánské konfirmace vlevo dole (fond ČDK, kartón 397, citovaný konvolut).

¹⁸ Srov. např., jaká taxa byla stanovena klášteru žďárskému (kapitola IV) nebo klášteru hradiskému (kap. VI); ty musily zaplatit 1000 a 1500 zl. Znovu však připomínám, co bylo řečeno již v úvodu, že totiž vzhledem ke stavu dochování písemností neznáme výši konfirmační taxy u všech klášterů (nevíme např., kolik musily zaplatit kláštery v Rajhradě a na Velehradě), takže srovnání je neúplné.

¹⁹ Datum 10. listopadu 1781 má vidimační formule ověřeného opisu tereziánské konfirmace; 10. prosince téhož roku je datem, kdy bylo — jak uvádí dorzuální dekret napsaný na rubu suppliky — u dvora rozhodnuto postoupit suppliku moravskému guberniu k vypracování dobrozdání. — Suplika sama datována není, což nepřekvapuje, neboť suppliky 18. století jsou zpravidla bez data. Není však opatřena ani zcela jasným presentatem, třebaže v jiných případech tomu tak bývá. Na dolním okraji originálu suppliky je sice poznámka „30 den 6. Dec. 781“, ale nevím zatím, které stadium kancelářského zpracování zachycuje a co znamená úvodní číslovka; o presentatu patrně nejde — to bývá umístěno obvykle jinde a uvozeno zkratkou „Praes.“ — Suplika se tentokrát zachovala v guberniálním konvolutu jak v originále, tak i v (prostém) opise. V jiných případech se mezi guberniálními písemnostmi nalezne jen opis suppliky, protože originál se zásadně vracel po vyhotovení dobrozdání zpět ke dvoru. Je-li tomu u tišnovského kláštera jinak, je třeba příčinu spatřovat v okolnostech, které způsobily, že — jak o tom bude řeč na konci této kapitoly — konfirmační řízení nebylo ukončeno. — Pokud jde o text suppliky, stojí za pozornost, že kromě běžné ponížené formulované žádosti obsahuje prosbu, aby při potvrzení (tj. zřejmě při inserování) bylo opraveno několik písařských chyb, nacházejících se „in dem Originalfreiheitsbrief“ (tj. v originálu tereziánské konfirmace). Krátký seznam těchto chyb (celkem však nepodstatných) je napsán na lístku, který je dnes vložen v originálu tereziánské listiny (která má formu knihy) ve fondu E 10, sign. A 16; jde zřejmě o koncept seznamu chyb; čistopis byl patrně přiložen k ověřenému opisu konfirmace, předloženému spolu se supplikou ve Vídni.

²⁰ V konvolutu T 156 je však dnes uložen pouze prostý opis opisu ověřeného, a to s chybným měsíčním datem: místo správného 25. července (jak je tomu v originále z r. 1750) je omylem uveden 25. červen.

²¹ V biskupově elaborátu není konkrétně řečeno, jakým způsobem původní patronátní právo kláštera ke svatopetrskému kostelu vlastně zaniklo. Bylo by však omylem se domnívat, že k tomu došlo jednostranným aktem Marie Terezie. Takovou svévůli si císařovna prostě nedovolila, což je mimořádně jasným dokladem toho, že ještě v sedmdesátých letech 18. století si staré královské listiny na patronátní právo ze 13. století podržovaly svou původní právní platnost. Jak vyplývá ze spisového konvolutu B 19 (uloženého ve StAb, fond E 10), na nějž mě laskavě upozornil Mojmír Švábenský, došlo k zániku patronátního práva — aspoň formálně — dohodou. Protože pro dotování nového biskupství bylo

třeba inkorporovat k biskupství svatopetrské probošství, požádala panovnice před zřízením biskupství tišnovskou abatyší, aby se patronátního práva ke svatopetrskému kostelu vzdala; nabídla za to klášteřu právo presentovat ke kostelu dva kurátní kanovníky. Je příznačné, že Marie Terezie tak učinila nikoliv neosobně stylizovaným dekretem, ba ani reskriptem stylizovaným v majestátním plurálu, nýbrž kabinetním listem, tj. písemností stylizovanou v 1. osobě singuláru a podepsanou jediné panovnicí, bez kontrasignatur dvorských hodnostářů. Nadto nebyl list, datovaný 10. února 1777, doručen klášteřu instanční cestou (tj. prostřednictvím moravského gubernia), jak bývalo při styku panovníka s obyvateli země jinak obvyklé, nýbrž byl poslán brněnskému poštovnímu kontrolorovi s příkazem, aby jej klášteřu co nejrychleji doručil přímo. Abatyše — po projednání věci se svými řeholními nadřízenými — reagovala na kabinetní list listinou, datovanou 15. února 1777, již od patronátního práva jménem klášteřního konventu odstoupila. Dekretem z 20. června 1777 vzala panovnice cessi s potěšením na vědomí, neboť — jak vyplývá z dalších písemností — umožnila jí teprve právě tato cesse podniknout u papežské stolice příslušné kroky ke zřízení brněnského biskupství. Reskriptem z 10. ledna 1778 pak císařovna udělila klášteřu právo na presentaci dvou kurátních panovníků s definitivní platností a současně nařídila moravskému guberniu, aby se postaralo o zapsání tohoto práva do zemských desk.

- ²² V listinách č. 6 a 7 není totiž, jak je patrné i z orientačních registů v našem seznamu, patronátní právo ke kostelu sv. Petra jediným obsahem dispozice.
- ²³ V závěru svého vyjádření totiž Rosenzweig výslovně uvedl, že spolu s klášteřní žádostí vrací guberniu zpět i vyjádření brněnského biskupa.
- ²⁴ Upozorňuji v této souvislosti na omyl, kterého se jinak pečlivý Rosenzweig dopustil, když charakterizoval obsah listiny č. 12. Napsal doslova: „Dieses [Privilegium] enthält zu Teil Bestätigung des juris patronatus auf dem Petersberg, zu Teil aber die Begnehmigung des juris patronatus zu Tischnowitz,“ a dodal: „In Ansehung des zweiteren aber findet der königliche fisci adjunctus nichts zu erinnern.“ Ve skutečnosti je však v listině řeč pouze o patronátním právu kostela svatopetrského, kdežto o patronátním právu kostela v Tišnově tu není ani zmínky. Omyl vznikl patrně nesprávným pochopením následující části listinného textu: „... donationem, quam pie memorie predictus dominus et pater noster mera liberalitate in iure patronatus ecclesie predictae sancti Petri in Brunna fecerat tam laudabiliter ac ordinate, ecclesie videlicet in Tuschenowitz, gratam et ratam habere volumus...“. Substantivum „ecclesia“ ve spojení „ecclesie... in Tuschenowitz“ má totiž jiný význam než totéž substantivum ve spojení „ecclesie... sancti Petri“: nejde o *kostel* v Tišnově (tím méně o patronátní právo k němu), nýbrž o *klášteř* v Tišnově (zde *ecclesia* = *monasterium*), jemuž se patronátní právo svatopetrského kostela v Brně (zde *ecclesia* = *kostel*) potvrzuje.
- ²⁵ Rosenzweigovo správné zjištění, že listiny č. 3 a 4 se navzájem liší pouze větou „Preterea, quoniam predilectam matrem nostram, quam tenerrime diligimus, volumus in omnibus honorantes exaudire, cedimus eciam ad petitionem ipsius de omni iure, quod possemus post mortem eius habere in bonis pecunia sua in Vngaria comparatis“ (kterážto věta je v č. 4 navíc), je dokladem pečlivosti, s jakou Rosenzweig tišnovské listiny prostudoval. Srov. otisk listiny č. 4 v CDB III č. 208, kde právě jen citovaná věta je vysázena normálními typy, zatímco ostatní text je jakožto znění převzaté z předchozí listiny vysázen *petitem*. Chyba v Rosenzweigově citaci („*quomodo per dilectam*“ místo správného „*quoniam predilectam*“) byla převzata z insertu v konfirmaci Marie Terezie. Jde o jednu z oněch písárských chyb, o jejichž opravu žádala abatyše ve své duplice a o nichž jsme se zmínili výše v poznámce 19.
- ²⁶ Rosenzweig však neuvádí, že citovaná pasáž je převzata vlastně z listiny biskupa

Roberta, která je v listině č. 9 inserována. V Rosenzweigově citaci jsou kromě toho drobnější chyby (převzaté však opět z insertu v tereziánské konfirmaci): „*omnis invaserit*“ (místo správného „*omnes invaserint*“) a „*redient*“ (místo správného „*redierint*“).

- ²⁷ Citát je rovněž, aniž to Rosenzweig uvádí, převzat z inserované listiny Václava II.
- ²⁸ Vyjádření biskupa a fiskálního adjunkta byla ovšem — stejně jako v jiných případech — připojena ke guberniálnímu dobrozdání jako přílohy.
- ²⁹ Snad i proto se v souvislosti s listinami na patronátní právo nepřipomíná mínění fiskálního adjunkta, který sice opakoval v podstatě, jak víme, připomínky biskupovy, avšak nemožnost nového potvrzení těchto listin naznačil zřetelněji.
- ³⁰ Bezpředmětným se stalo ovšem i neodeslané guberniální dobrozdání z 8. února. Přesto však byla o něm ještě vedena korespondence. 15. dubna 1782 se dotázalo gubernium panovníka (prostřednictvím dvorské komory, do jejíž rukou je dotaz adresován), zda má své dobrozdání, ležící dosud pro nezaplacení taxy 47 zlatých a 23 krejcarů u gubernia v Brně, odeslat ke dvoru bez požadování taxy (když přece klášter — jak gubernium zdůrazňuje — již neexistuje a částka by musila být nyní zaplacená vlastně z panovníkova jmění, jehož bezprostřední součástí se klášterní statky po sekularizaci staly), anebo zda má od zaslání dobrozdání ke dvoru vůbec upustit; bylo by však prý spravedlivé, aby aspoň písař dostal za vynaloženou námahu odměnu a to 3 zlaté a 12 krejcarů. Odpovědí na tento dotaz byl dvorský dekret z 29. dubna 1782, v němž bylo guberniu nařízeno odeslat dobrozdání ke dvoru „*ex officio*“ bez výběru taxy. (O odměně pro písaře není v dekretu ani zmínky.) Tak se i stalo, a aby se učinilo úřednímu postupu zadost, bylo dáno guberniu dvorským dekretem z 28. května 1782 na vědomí, že od konfirmace, doporučené v guberniálním dobrozdání z 8. února, bylo nutno vzhledem ke zrušení kláštera upustit, a současně byl (v témže dekretu) vydán pokyn, na jehož základě pak 11. června 1782 předalo gubernium listiny tišnovského kláštera vrchnímu řediteli c. k. komorních statků na Moravě.

